

Třicet let překládání české prózy do ruštiny: 1992–2022

Mgr. Anna Agapova, Ph.D. (Brno)

Plán přednášky

1. Úvod

Trajektorie české literatury ve světě po roce 1989

Co je to česká literatura?

2. Proč zrovna 1992 a 2022?

3. Sociokulturní perspektiva: etapy česko-ruského literárního transferu

4. Resumé

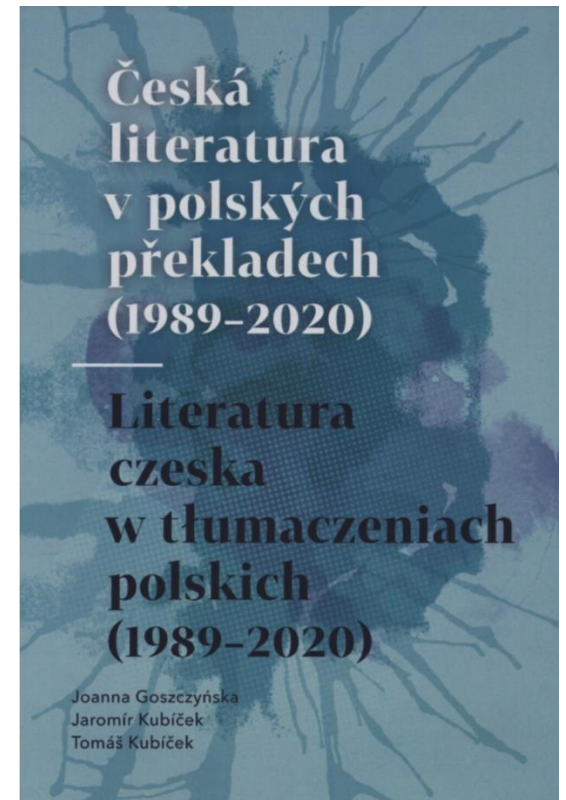
MUNI
ARTS

Úvod

Literární transfer po roce 1989

Moravská zemská knihovna (Brno) a Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Projekt [Česká literatura ve světě a světová literatura v Čechách \(1989–2020\)](#)

Literární transfer po roce 1989

MORAVSKÁ
ZEMSKÁ
KNIHOVNA

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Struktura monografií:

- Vědecké studie
- Bibliografie překladů
- Přehled českých autorů a děl přeložených do vybraného jazyka v uvedeném období
- Přehled antologií s překlady českých autorů

Specializovaná mapa: [Česká literatura v překladu v období 1989–2000.](#)

Literární transfer po roce 1989

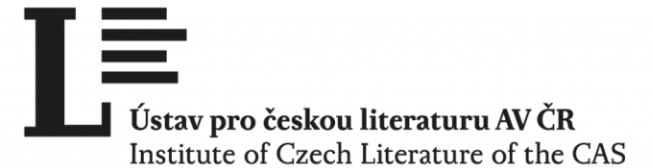
Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jazykový princip definice českého národa vypudil z národní literatury řadu autorů, kteří (kdybychom se naopak spolehli na teritoriální definice národa) jsou či byly nespornou součástí českého kulturního (a tedy i literárního) prostoru – Franz Kafka, Robert Musil, Rainer Maria Rilke, Karl Kraus a další autoři pražské či české německojazyčné literatury. Jistě by nebylo od věci také je znovu zapojit do služby získávání zájmu anglosaského publika o český literární prostor. Tento aspekt „kulturní diplomacií“ využíván není. Zdá se, že jazyková definice národa, jak ji formulovala ústa národních obrozenců (a jak se v minulosti stala též zdrojem nacionalistických tragédií ve středoevropském prostoru), si stále drží svoji platnost. (Kubiček 2021: 9)

Literární transfer po roce 1989

Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR (dr. Ondřej Vimr)

Projekt [Globální trajektorie české literatury od roku 1945](#)

Česká literatura v překladu je zde definována na základně autorství a nutnosti překonat jazykovou bariéru malého výchozího jazyka: zařazeni jsou autoři s celým dílem, pokud vydali alespoň jednu původní knihu česky (je zahrnut Milan Kundera, není zahrnut Franz Kafka). Není zahrnuta odborná a naučná literatura (non-fikce), pokud daný autor nepublikoval též krásnou literaturu (Václav Havel je tedy zahrnut s celým dílem), a ze srovnávacích důvodů s výjimkou několika hojně překládaných autorů non-fikce (Tomáš Garrigue Masaryk, Josef Augusta). <...> ...byla zahrnuta literatura pro děti a mládež. Materiálově jsou brány v potaz pouze knižní překlady. (Vimr – Rosiński 2022: 714)

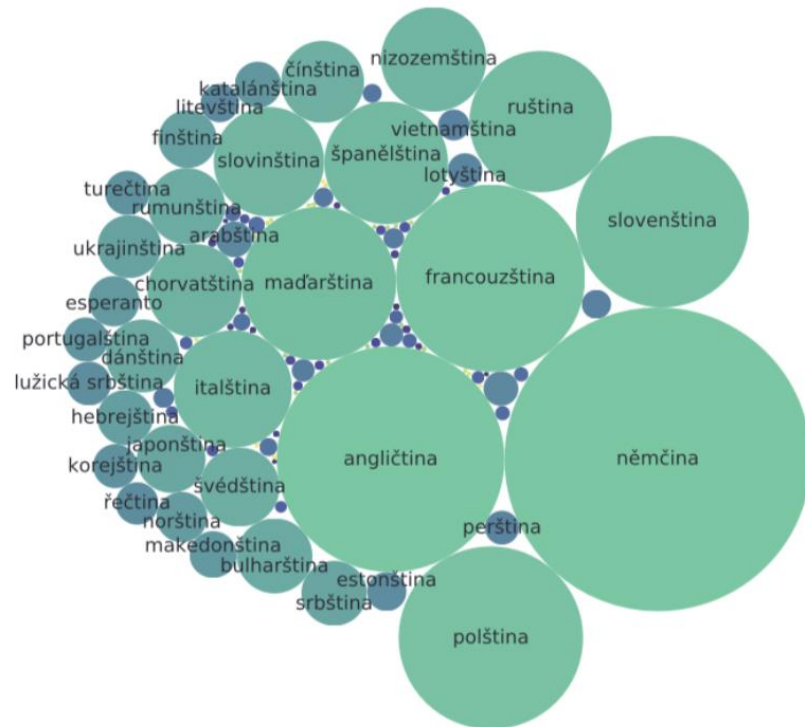
Česká literatura v překladu do ruštiny

- ✓ Díla, která byla přeložena z češtiny
- ✓ Umělecká próza i literatura pro děti a mládež
- ✓ Pouze knižní překlady
- ✓ Pouze první vydání
- ✓ Antologie a sborníky

- ✗ Díla českých autorů, která byla napsaná v dalších jazycích
- ✗ Díla českých autorů, která byla přeložena z dalších jazyků (indirect translation)
- ✗ Odborná a naučná literatura
- ✗ Drama
- ✗ Poezie

Literární transfer po roce 1820

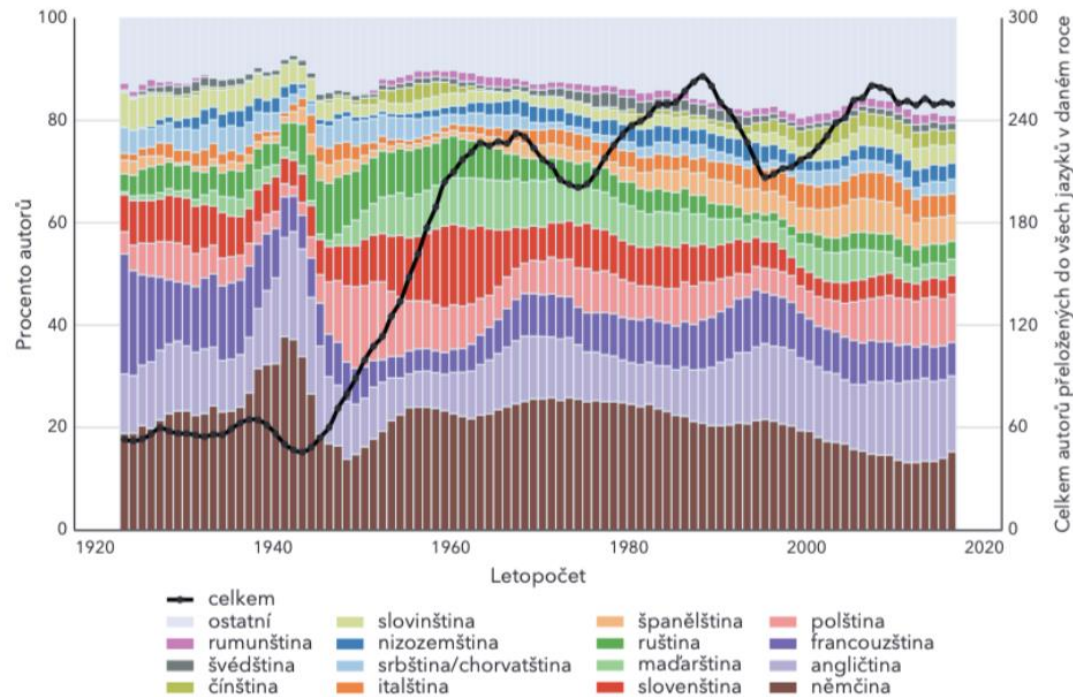
Projekt [Globální trajektorie české literatury od roku 1945](#)

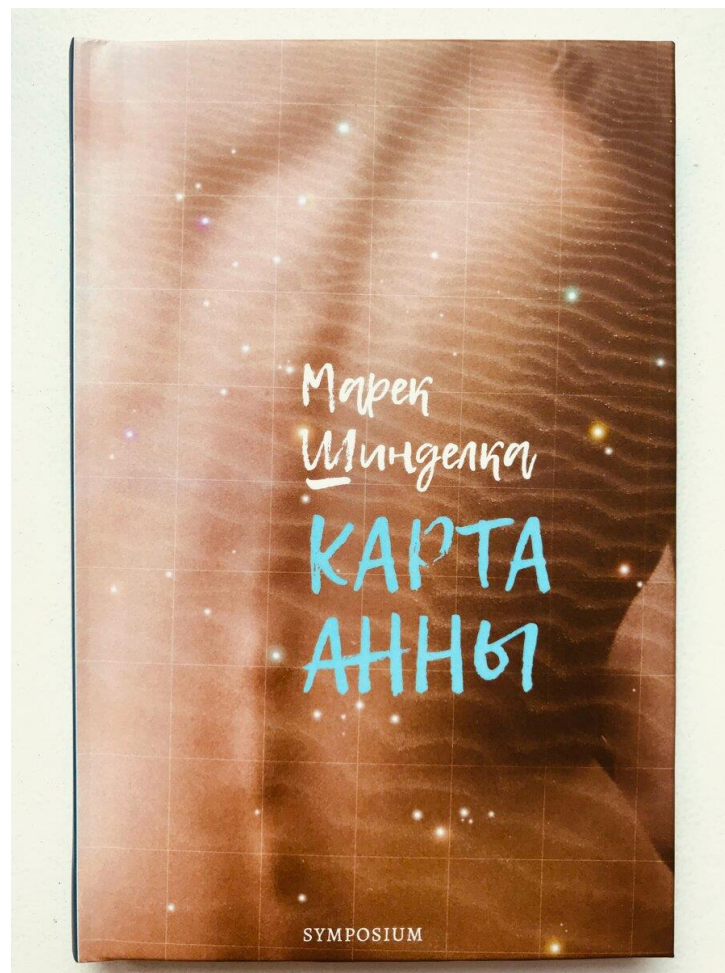
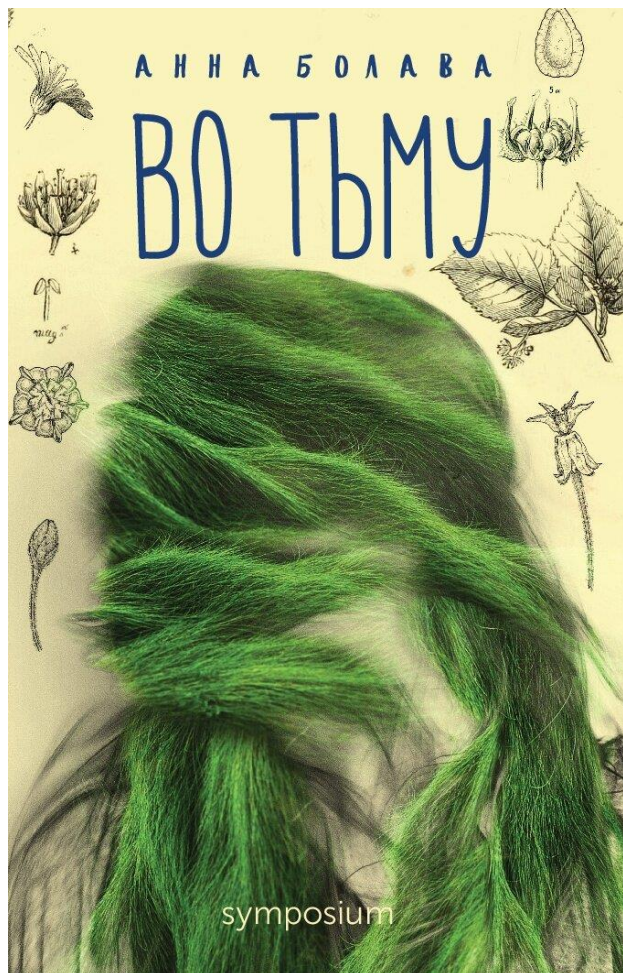
Graf č. 4: Srovnání zastoupení cílových jazyků mezi autory překládanými v letech 1820–2020.

Literární transfer po roce 1920

Projekt [Globální trajektorie české literatury od roku 1945](#)

Graf č. 5: Dynamika zastoupení hlavních cílových jazyků v letech za poslední sto let za použití sedmiletého posuvného okna.

Ян Немец

Возможности
любовного
романа

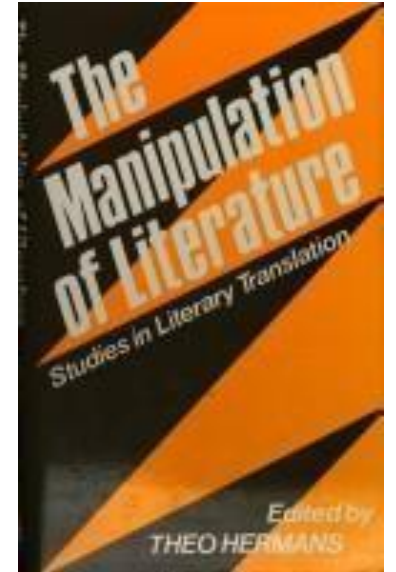
CoRpus

Ян Немец сумел дать новый
шанс любовному роману
и написать его тогда, когда
все любовные романы были
уже написаны. ШТЕФАН ШЕВЦ

Proč zrovna 1992 a 2022?

Manipulativní skupina

- Dostala název podle sborníku *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation* (1985).
- Theo Hermans, Gideon Toury, André Lefevre et al.
- Překlad vždy předpokládá určitou míru manipulace výchozím textem za určitým cílem.
- Badatelé se nezaměřují na lingvistické rysy výchozího textu, nýbrž na funkci překladu v cílové kultuře.

Manipulativní skupina

Semiotically speaking, it will be clear that it is the *target* or *recipient culture*, or a certain section of it, which serves as the *initiator* of the decision to translate and of the translating process. Translating as a teleological activity *par excellence* is to a large extent conditioned by the goals it is designed to serve, and these goals are set in, and by, the prospective receptor system(s). Consequently, translators operate first and foremost in the interest of the culture *into* which they are translating, and not in the interest of the source text, let alone the source culture.

(Toury 1985: 18–19)

Knižní trh v Rusku po roce 1992

90. léta

- zánik dvojitého systému vydávání knih: oficiální a neoficiální publikace (samizdat a tamizdat);
 - soukromá nakladatelství místo státních;
 - zrušení cenzury a přísné kontroly obsahu vydávaných knih;
 - širší spektrum vydávaných knih;
 - překlad a vydávání triviální (masové) literatury;
 - snížení průměrných nákladů knih.
- 1991**
• Rozpad Sovětského svazu

Knižní trh v Rusku po roce 1992

Nultá léta

- stabilnější knižní trh;
- institucionální uspořádání ruské literární scény;
- začaly vznikat literární ceny, nové literární časopisy a knižní veletrhy.

Knižní trh v Rusku po roce 1992

Desátá léta

○ **2010**

- zákon „O ochraně dětí před informacemi škodlivými pro jejich zdraví a vývoj“

○ **2012**

- sloučení nakladatelství Eksmo a AST

○ **2013**

- zákon zakazující propagaci „netradičních sexuálních vztahů“ a „odmítání tradičních rodinných hodnot“ mezi nezletilými

Knižní trh v Rusku po roce 1992

Po roce 2022

- zesílení cenzury;
- odstraňování knih z kamenných a online knihkupectví;
- mnoho ruských spisovatelů a překladatelů opustilo Rusko;
- někteří zahraniční autoři, literární agenti a nakladatelé odmítli prodávat práva na svá díla do Ruska;
- institucionální změny (zánik některých menších nakladatelství a literárních cen);
- propagandistická válečná literatura v Rusku získala platformy, které dříve její autoři neměli.

Česko-ruský literární transfer v letech 1992–2022

Zdroje:

- Katalog Ruské národní knihovny v Petrohradě
- Kartotéka překladů světové beletrie (Ruská národní knihovna v Petrohradě)
- Rukopis slovníku česko-ruských literárních vztahů (Miroslav Zahrádka)

Databáze [Česká literatura v překladu](#) (ÚČL AV ČR)

Česko-ruský literární transfer v letech 1992–2022

- RICHTEREK, Oldřich. Igor Inov – překladatel a propagátor české literatury v Rusku. In: POSPÍŠIL, Ivo (ed.), *Areálová slavistika a dnešní svět*. Brno: Tribun EU, 2010, s. 21–31.
- SKORVID, Sergej. „Z Česku – z láskou“, aneb Ohlas písní českých v Rusku v letech 2006–2007. In: KITZLER, Petr (ed.), *Literatura ve světě – svět v literatuře 2006–2007*. Praha: Gutenberg, 2007, s. 12–19.
- VYCHODILOVÁ, Zdeňka. K překládání české beletrie do ruštiny v posledních dvou desetiletích. In: KALIVODOVÁ, Eva et al, *Tajemná translologie? Cesta k souvislostem textu a kultury*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2008, s. 55–65.
- КОСЫХ, Галина. Чешская литература последних десятилетий в русских переводах, рецензиях, исследованиях. In: POSPÍŠIL, Ivo (ed.), *Areálová slavistika a dnešní svět*. Brno: Tribun EU, 2010, s. 367–378.

Sociokulturní perspektiva: etapy česko-ruského literárního transferu

Česko-ruský literární transfer v letech 1992–2022

Sociokulturní perspektiva:

- Kvantitativní metody.
- Výzkum žánrového repertoáru.
- Role různých aktérů překladu (nakladatelství, překladatelé).

Tři dílčí etapy:

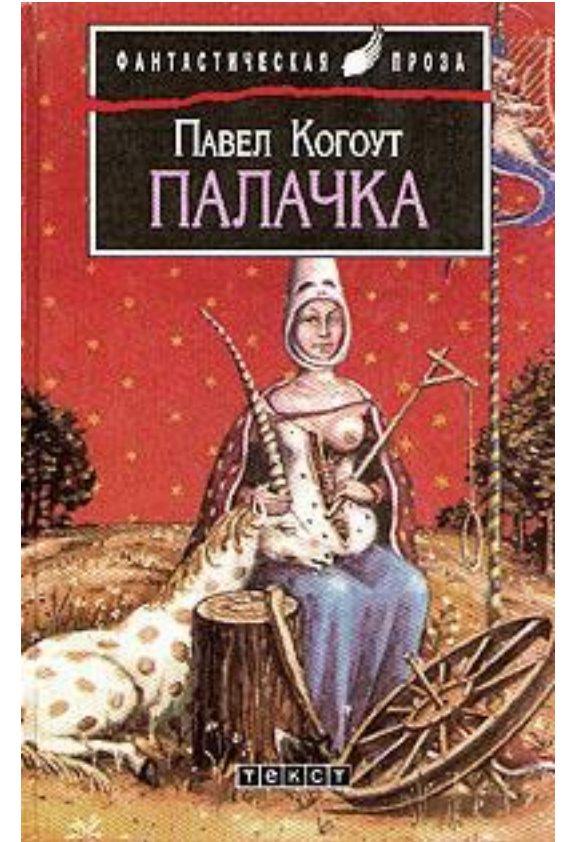
- 1992–2000
- 2001–2011
- 2012–2022

MUNI
ARTS

1992–2000

Česko-ruský literární transfer v letech 1992–2000

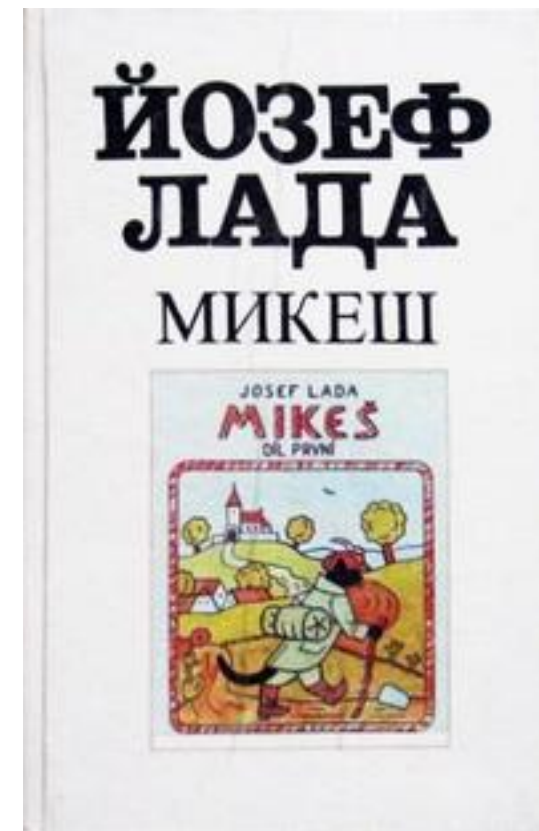
- Cca. 3 prozaická díla v překladu z češtiny (srov. 17 titulů v roce 1990 a 11 v roce 1991).
- Méně než polovina autorů (13 ze 30) byla do ruštiny přeložena poprvé.
- Ruské překlady románů Milana Kundery *Nesmrtelnost* (1996), *Nesnesitelná lehkost bytí* (1996), *Valčík na rozloučenou* (1999) a *Žert* (1999) (překlad Nina Šulginové).
- Milan Kundera jako jeden z nejvydávanějších českých autorů na přelomu tisíciletí.
- Publikace děl českých autorů v žánrových edicích.

Česko-ruský literární transfer v letech 1992–2000

➤ Nové tituly v oblasti české dětské literatury vycházejí téměř každý rok.

- Josef Lada: *Mikeš* (překlad A. Agarkova, 1992)
 - Rudolf Čechura, Jiří Šalamoun: *Maxipes Fík* (překlad J. Presnjakova, 1994)
 - Martina Drijverová: *Máme doma zvířata* (překlad J. Kozlovové, 1995)
 - Eduard Petiška: *Jak Krtek ke kalhotkám přišel* (?, 1995)
 - Eduard Petiška: *Krtek a autíčko* (?, 1995)
 - Josef Lada, Jiří Žáček: *Маму любят зверята!* (překlad A. Melnikova, 1998)
- Josef Lada, Jiří Žáček: *Máme rádi zvířata* (překlad A. Melnikova, 1998)

Česko-ruský literární transfer v letech 1992–2000

Текст Амфора
Азбука Братство
Культ-Информ-Пресс
Ламанд Энттерпрайсиз
Принт-ателье
Лениздат Алтей
Детская литература
МИК

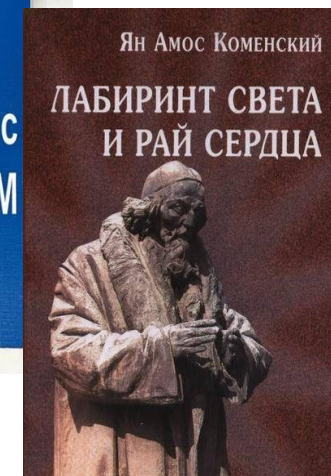
Česko-ruský literární transfer v letech 1992–2000

V roce 2000 v ruštině poprvé vychází knihy vydané za podpory Ministerstva kultury ČR.

- Karel Čapek: *Hovory s T. G. Masarykem*
(překlad V. Martemjanovové)
- Jan Amos Komenský: *Labyrint světa a ráj srdce*
(překlad V. Korčagina, I. Machankova, S. Skorvida)
- Milan Kundera: *Nesnesitelná lehkost bytí*
(překlad N. Šulginové, 2. vydání, nakl. Amfora)

MINISTERSTVO
KULTURY

MUNI
ARTS

2001–2011

Česko-ruský literární transfer v letech 2001–2011

- Cca. 6 knih s překlady české prózy ročně.
- Více než třetina přeložených českých autorů (19 autorů ze 48) byla přeložena do ruštiny poprvé.

➤ Sbírkky české prózy jsou publikovány poměrně pravidelně:

Michal Ajvaz: *Návrat starého varana*
(překlad J. Bobrakovové-Timoškinové, 2004)

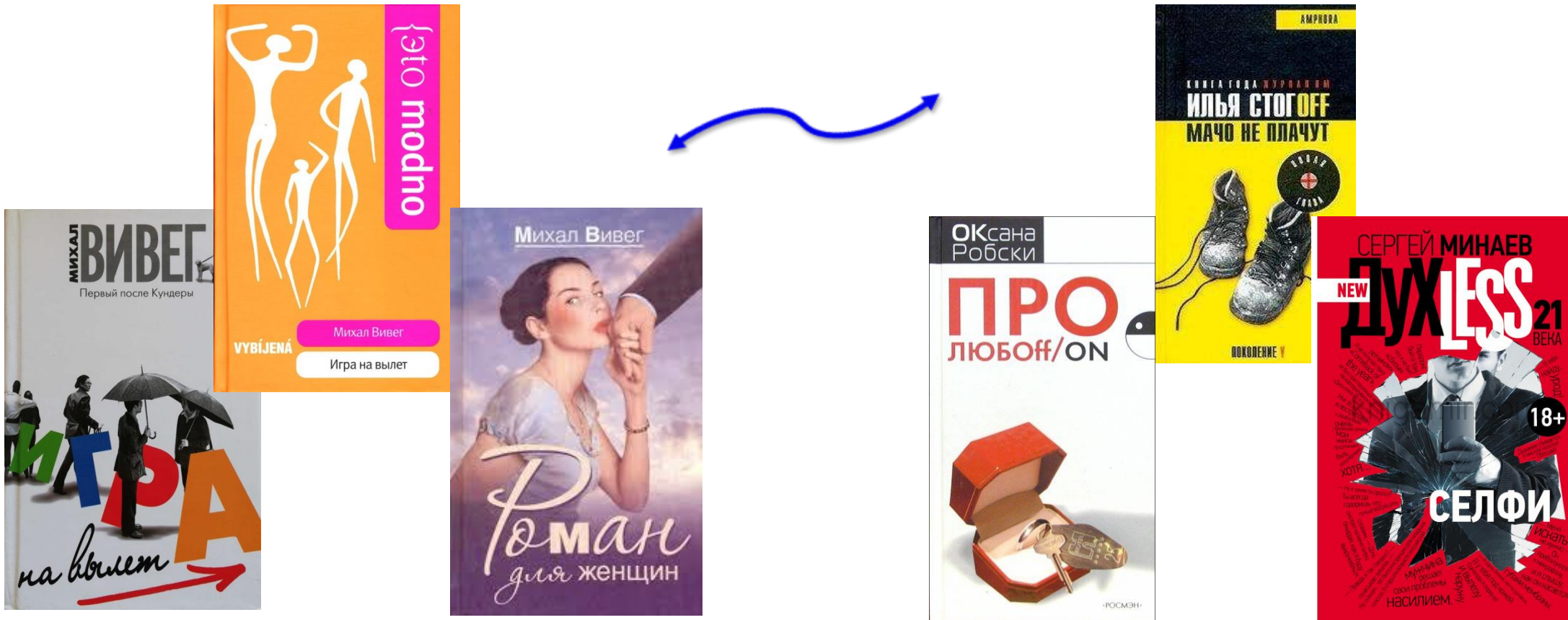
Karel Čapek: *Dopisy z budoucnosti*
(překlad I. Bernštejnové et al., 2005)

Ivan Klíma: *Moje nebezpečné výlety*
(překlad N. Falkovské, 2006)

Česko-ruský literární transfer v letech 2001–2011

- Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký
- Michal Viewegh a český mainstream

Česko-ruský literární transfer v letech 2001–2011

➤ Česká humoristická próza

Jiří Brdečka: *Limonádový Joe* (překlad V. Tatarinova, 2001)

Karel Poláček: *Židovské anekdoty* (překlad V. Kamenské, 2004)

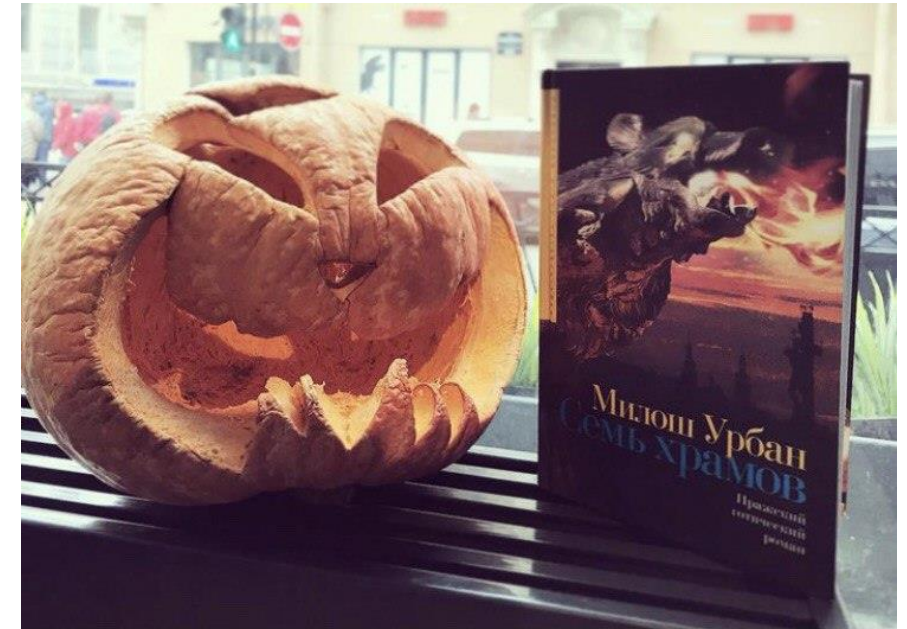
Ivan Kraus: *Poločas pro Sokrata* (překlad N. Vorobjovové, 2008)

➤ Próza s groteskními prvky

Josef Váchal: *Krvavý román* (překlad A. Bobrakova-Timoškina, 2005)

Miloš Urban: *Sedmikostelí* (překlad I. Bezrukovové a S. Skorvida, 2005)

Ladislav Klíma: *Utrpení knížete Sternenhocha* (překlad N. Laštovičkové, 2007).

Česko-ruský literární transfer v letech 2001–2011

Азбука
Иностранка
Kolonna Publications
Текст Глобус
МИК Амфора

- ✓ V roce 2009 se Česká republika stala čestným hostem knižního veletrhu Non-fiction.
12 knih s překlady české prózy do ruštiny
- ✓ Vytvořil se okruh nakladatelů, kteří pravidelně vydávají českou prózu v ruském překladu.

Česko-ruský literární transfer v letech 2001–2011

Nakladatelství Globus (2005–2020):

- Karel Čapek: *Dopisy z budoucnosti* (překlad V. Martemjanovové, 2005)
- Josef Škvorecký: *Prima sezóna* (překlad O. Akbulatovové, 2008)
- Antonín Bajaja: *Zvlčení* (překlad O. Akbulatovové, 2011)...

MUNI
ARTS

2012–2022

Česko-ruský literární transfer v letech 2012–2022

- Cca. 6 knih s překlady české prózy ročně.

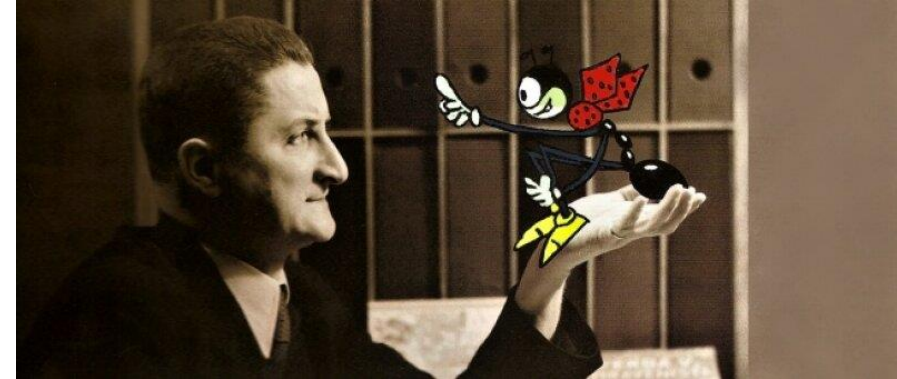
2012–2014: 3 knihy ročně

2018: 14 knih české beletrie v ruštině

- Téměř dvě třetiny přeložených autorů (32 ze 49 autorů) debutovali na ruském knižním trhu.

➤ Viditelný příklon k **dětské literatuře**.

- Ondřej Sekora jako nejvydávanější český autor (do ruštiny přeloženo 7 titulů).
- Překlady Xenie Timenčikové.

Česko-ruský literární transfer v letech 2012–2022

➤ Dominují překlady českých románů.

Jáchym Topol: *Chladnou zemí* (překlad S. Skorvida, 2018),

Anna Bolavá: *Do tmy* (překlad A. Agapovové, 2019)

Ladislav Klíma: *Český roman* (překlad I. Bezrukovové, 2020)

Jan Němec: *Možnosti milostného románu* (překlad A. Agapovové, 2021)

Alena Mornštajnová: *Hana* (překlad Xenie Timenčikové, 2022)

➤ Edice **Knihovna české literatury** v nakladatelství Izdatel'stvo N. I. Novikova.

Otokar Březina: *Stavitelé chrámu* (2012)

Viktor Fishl: *Kafka v Jeruzalémě* (2014)

Bohumil Hrabal: *Příliš hlučná samota* (2015).

František Langer: *Periferie* (2018)

➤ Zvýšený zájem o **současnou českou literaturu** (26 ze 48 titulů).

Česko-ruský literární transfer v letech 2012–2022

- ✓ Nakladatelská skupina Eksmo-AST vydávala ročně jen dvě české knihy a zaměřovala se především na české legendy a pověsti.

Текст
Розовый жираф
ИД Мещерякова
Иностранка
МИФ Corpus Глобус
Мелик-Пашаев
Носорог
Карьера-Пресс
Белая ворона
Симпозиум

Resumé

1992–2000

Cca. 3 knihy ročně

Většinou autoři, kteří již byli přeloženi

Překlady v žánrových edicích

Milan Kundera

Dětská literatura

Pestrá škála nakladatelství

2001–2011

Cca. 6 knih ročně

Více autorů, kteří byli přeloženi poprvé

Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký

Michal Viewegh a mainstream

Prozaické sbírky

Humoristická próza

Próza s groteskními prvky

"Profilová" nakladatelství
Nakladatelství Globus

2012–2022

Cca. 6 knih ročně

Většina autorů byla přeložena poprvé

Dětská literatura
Ondřej Sekora

České romány
Edice Knihovna české literatury
Současná česká literatura

Mnoho nových
nakladatelství

Děkuji za pozornost!

Co z toho, co zaznělo na přednášce, vás zaujalo nejvíce?
Napište do chatu!